

Az országépítő

Részlet

MÁSODIK KÖNYV

MÁSODIK FEJEZET

A tél korán beköszöntött, és a vastag, fehér, fagyos hó betakarta a hegyeket, völgyeket, az erdőket és mezőségeket, be az ingoványos tóságokat és a folyóvizeket, betakarta a kövér legelőtérségeket és be a kietlen, szikes pusztaságot és betakarta az emberek és állatok szállásait. Nincsenek utak és ösvények, nincsenek kertek és sáncok, és megszántott földek sincsenek; minden, de minden eltűnt a fehér, fagyos hótakaró alatt, és minden egyforma lett, ami különböző volt egymástól, és betakarózott, megbújt a fehér hótakaró alatt minden, ami emberi élet és ember munkája. S mintha elaludt volna a gond és a reménykedés, és elaludt volna a harag és gyűlölködés, meg a tusakodás is az irgalmatlanul végtelen, halottas, hideg, kegyetlenül szépséges fehér hó alatt.

De lám, a hóba hamarosan mindenféle nyomok íródnak. Apró, gyenge kis madárnyomocskák és egérnyomok meg mókusnyomok. Azután nyúlnyomok, rókanyomok és farkasnyomok, azután bocskornyomok és lónyomok meg szánkanyomok. És a nyomokból ösvények lesznek, kanyargó végtelenül hosszú barázdák mindenfelé, és utak is szélesednek ki belőlük itt-ott.

Az ösvényeken és az utakon emberek baktatnak nagy néha. Jönnek és mennek. Gyalogosan, bottal a kézben, de még inkább lóháton. Ha süt a nap, és nem fújja a havat a szél, vagy csendes, tiszta, holdvilágos éjszakákon, amikor ropog a hó és csikorog és sziporkázva csillog; jönnek-mennek a magános vándorok, és a tanyákon, szállásokon meg-megpihennek. A házbeliék között melegednek a tűznél és elbeszélgetnek egymással egy falás étel és egy korty ital mellett, akit jó szívvel ad a gazda az utasembernek, aki meg cserében mesélni tud sok mindenfélét, amiről azután beszélgetni és gondolkozni lehet a hóba betemetett embereknek.

Szállástól szállásig, egyik tanyától a másikig kanyarognak az ösvények és utak keresztül-kasul, völgyből fel a hegyre,

átal a befagyott vizeken és bé a véghetetlen rónaságba. Nem kezdődnek sehol, és végük sehol nincsen. És az ösvényeken és utakon együtt az emberekkel és állatokkal baktatnak a hírek. Jönnek északról és délről, napkeletről és napnyugatról és lépegetnek, futnak, szállanak tanyáról tanyára, szállásról szállásra, északnak és délnek, napkeletnek és napnyugatnak. Útközben egymás megett és egymás mellett mennek-jönnek a hírek, megelőzik egymást néha, avagy még útközben összekeverednek egymással, és két hírből egy lesz, avagy fordítva, egyetlen hír kétfelé válik és lesz belőle több. De útközben néha összezsugorodik a hír, avagy megnövekedik, kihízik félelmesen nagyra, és így megyén tovább, mind tovább, ki tudja, meddig?

Ebben az esztendőben sok hír járta a maga téli útját a hóba taposott ösvényeken és utakon. És az emberek is nagyobb kívánsággal várták és mesélték tovább azokat, mint máskor. Mert lám, az új hadnagyról, Gézafia Istvánról senki sem tudja, mit akar, de minden ember érzi, hogy mást, mint akármelyik elődje. Hiszen a régi nevét is elcserélte idegen névvel és idegen Istenhez imádkozik, akit német papok idegen földről hoztak az országba, és akihez ez ideig csak rabok imádkoztak. És beszélük, asszonyt is idegen országból hoz magának, nem jó neki senki az idevaló nemzetből valók közül.

Ezzel a hírrel teleltek be az emberek.

És most a hóba vágott ösvényeken új hírek jönnek és mennek a kietlen fagyban, a végtelen, halott föld felett. És odaülnek a hírek a téli, füstös sátrakban és kalyibákban tűz körül gunnyasztó emberek közé, hogy felmelegedve és jólakva tovább vándoroljanak új tanyákra, új tüzek és más emberek közé. Aba hadnagy, a kabar vezír is újhitű lett fias-tul. Az esztergomi új kőházban csuhás papok keresztelték meg, és Abafia Sámuel elkapta feleségül a Nagyúr testvérhúgát. Azóta a kabar urak tar koponyájára nyakra-főre csorgatják a papok a szentelt vizet. Aba úr parancsolta ezt így, hogy fia sógora lett ország hadnagyának.

S beszélte, mesélte a hír, hogy a magyar vezír váraiba gyűlön gyűl a had. Német katonák és csehek meg morvák, akiket zsoldon fogadott az Úr. Lovas katonák, de gyalog láncsások is, meg nyilasok. Nyüzsögnek immár Pozsony várában és Győrvárban, meg Esztergomban és Fehérváron. De

arról is tudnak az emberek, hogy a Nagyúr a hansági bese-nyőket, meg a mosonyi avar kopjákat a napnyugati gyepűtől a veszprémi tanyákra rendelte és parancsolójuk ott Dobokafia Csanád. És helyettük tiszai és dunai vitézeket rendelt a német gyepűhöz.

Azután más dolgokat is tudnak az emberek. Télfordulás-kor arról beszélnek, hogy Boleszló herceg az új isten papjait megölette cseh földön; aki meg nem halt, elfutott, és ezeket István úr befogadta az országba, mert így parancsolta a német császár.

... Lassankint vénült a tél. A hó megkásásodott, és a lapos helyeken megcsillantak a tócsák. A verőfényes oldalakon barna foltokban ütközött ki a föld és sok helyütt kihajtották a disznót, a juhok meg elkezdtek bárányozni. Nehéz lett a járás a vizes hóban és a ragadós sárban és lám, mégis megszaporodtak a járókelők az ösvényeken és utakon. A tanyák, meg szállások körül mozdulni kezd az új, tavaszi élet. S hogy a költöző vadliba hangja is kiabált éjszakánként a magas égről, az emberek is egyszerre hangosabbak lettek és szaporább mozgásúak.

De most a tanyákra és szállásokra érkező vándorlók közé hangos beszédű, nagyszájú emberek keveredtek mind gyakrabban. Szidták az új hadnagyot, aki gyalázatosan eladta magát a németnek és a papoknak, és rabságra parancsolja mind a magyar nemzetségeket. Ezért gyűjti a német hadakat be az országba, velük rakja meg a várakat, és német urakat állít eléjük parancsolónak. S lám, megvette a kabarokat is, és bolondítja a Huba nemzetségeket. Most pedig Koppány úr tartományára vetette szemét, mert Vérbulcsú unokája nem akarja fejét a német járomba hajtani, akibe a papok csalogtják a bolond embert. De kiüzte a somogyi tartományból mind az idegeneket és bizony zászlót bontat, ha megzöldül a pást, és kihajt Árpád földjéről minden idebitangolt idegent. Meglássátok, emberek... Meglássátok...

Csak takarodjék a hó, és zsendüljön a pást...

És sok helyütt bólogattak fejükkel komolyan az ilyen beszédekre az emberek. Mert aki eladja magát és nemzetét idegen szolgaságba, az nem lehet igaz ember sehogy. És lehet, hogy valójában Koppány urat is illetné a hadnagyi bot inkább, mint Gézafia Istvánt. No, urak dolga ez, és majd meglássuk. Hanem a marha már erősen bögg a pajtákon

és a leveles színek alatt; azt már jó volna kiereszteni, hogy bár megjárja magát, és adná a jóatya, hogy serkedjen a pást...

*

Esztergom várában az új isten kőtemploma készen lett karácsonyra. De a görög kőművesmestereket ott marasztalta az úr: szűk immár a palota, ha német hercegasszony jó ide új asszonynak; toldani kell hozzája, és ezt már kőfundamentumra, kőből való alsó házakkal, mint erdőelvi Fehérvárában, így azután egész télen kopácsolták, faragták a követ a mesterek. És ácsok is dolgoztak egész télen a gerendákon, félfákon, oszlopokon; asztalosok ablaktáblákon, ajtószárnyakon; lakatosok kilincseken, karikákon, fordítókon. Géza úr betegen is siettette a munkát, és a nagyasszony is hajtotta őket.

Csak István, az új hadnagy nemigen állott a munka után. Ténferegve járt-kelt a várban, szűk szóval beszélt, ha éppen kellett, avagy Vecelin úrral és Deodát úrral mustrálta a katonákat, akik érkeztek mindenfelől. De inkább csak ügyelte, hogy Vecelin úr Csanáddal hogyan szedi őket rendbesorba, a különvalókat elválasztják, az egymáshoz valókat meg együvé terelik. Vecelin is inkább Géza úrral beszélgette meg ügyes-bajos dolgait és tanakodott a beteg emberrel inkább, mint az új hadnaggal.

Újesztendő havában tíz német barát érkezett Esztergomba. Csehországból, a breunovi kolostorból kergették ki őket a cseh urak. Adalbert püspök tanítványai voltak, akik pogányokat téríteni és tanítani mentek volt nemrégén Csehországba, de ott hamarosan megunták az új isten papjait. Géza úr és István is szívesen fogadták és marasztalták őket. Itt a templom: imádkozhatnak, keresztelhetnek.

Böjtelő havában Csanád urat István apja tanácsára, Veszprém várába küldte: jó lesz, ha a szemét nyitva tartja Somogy és Zala felé.

Böjtmás havában Henrik herceg hírül adta, hogy bajor Gizella útra kelt Regensburgból új hazája felé. S Pázmán úr, meg Bikács ispán tüstént indultak István úr jegybéli mátkája elé a német határra, Passau várába. Sereggel mentek, minden testőrző vári kopját magukkal vittek, s lovászokat meg szolgáló rabokat is fölösen. Velük ment a frissen érke-

zett papok közül Anasztázius is, kérő násznagynak öreg Csák úr, vőfélyeknek a talián Deodát és a délceg Szalók nembeli Sebus úrfi.

A tavasz akkor már erősen tusakodott a vénülő téllel, és a várbeli gyermekek az erdőből hóvirágot hoztak be. A nap vidáman sütött, és a hófoltokból mindenütt hangosan csörgedezett az olvadás. A Duna vize sárgán hömpölygött, hullámos hátán nagy jéglapok úszkáltak. A kompnál dolgoztak a révészek; ha indul a hegyekből az olvadás, nehogy elvigye a töltést.

István a vízitoronyból sokáig nézett a tovavonuló lakodalmas sereg után és azután szerte a kora tavaszi zsendülésbe. A víz menti szél erjedő földszagot legyezett orcájába, és a mezőre kicsapott juhnyájak felől ide hallatszott a fiatal bárányok vidáman szomorú bégetése.

S azon a napon érkezett Csanád úr üzenete:

A zalai tartomány zúg, mint rajzásra készülő méhköpű. Mindenfelé emberek járnak és hergelik a népeket az új hit ellen és az idegenek ellen és a nemzet új hadnagya ellen, aki törvény ellenére ül a magyar nemzetségek nyakán és eladta az országot a németnek és a papoknak. A nép nyughatatlan és nyilat tollaz, kardot köszörül, nyerget, kantárt javít és élesíti a kopjvasat Zalában, Somogyban, de úgy hallik, a Botond törzs tartományában is. Új füre, úgy mondják, kisarjad a háború...

Hogy megtudta Géza úr is a hírt, azt mondotta Istvánnak:

– Vártam. Ezt vártam. De nem hittem, hogy ilyen sietősen érik a Koppány vetése...

Elgondolkozott és később még azt mondta:

– De talán így jobb. Talán így...

Többet nem mondott, és István is hallgatott. A szeme belémeredt a levegőbe és azon vette észre magát, hogy nem Koppányon jár az esze. De azon, hogy milyen vidáman indultak el a mai zsendülő tavaszi napon a leánykérők a messze Passaubá. S azt sem tudta, hogyan csúszott ki a száján a kérdés:

– Vajon mikor térnek meg bajor földről Pázmán comes meg az udvarispán?

Géza pillantása élesen, kutatva vizsgálja fiát. De István szeme kalandozik, ki tudja, hol?

– Miért kérdezted?

István összekapta magát és apjára nézett.

– Azt akarom: siessenek.

– Nem jó az út még most. De egy holdfordulásra itthon lehetnek.

– Nagy idő az. Sok. Igen sok.

– Ha nem időznek, hamarabb is lehet.

– Ne időzzenek...

István indult kifelé:

– Napnyugtára Vecelin úrral visszajövök.

És ment ki sietve.

Géza úr kicsit csudálkozva nézett utána...

*

Géza, a halállal viaskodó nagyúr, a nyugovó ágyon fekszik, feje magasra felpárnázva. A nagyasszony az ágy fejénél párnás kisszékén. Az ágy lábánál magas hátú faragott székben István; ültében szembelethatta apját éppen. A fal menti padon Radla apátúr, előtte az asztalon ténta, penna és papíros. S a baráttal szemben Vecelin comes.

A házban borzongató hideg, égett olaj füstjének émelygő szaga, és nehéz csend. Az emberek mozdulás nélkül ültek, fagyúval be kent bundákban, összegubbaszkodva.

– Koppány erős. Tudom – mondotta Géza úr. – És ha melléje áll a Botond törzs, erősebb, mint mink.

Így mondotta Géza, és a többi hallgatva nézte a beteg nagyurat. Sokára dörmögte Vecelin úr:

– Láttam a somogyiakat futni...

De Géza úr legyintett kezével:

Nem prédára szomjas most a horka, de a hadnagyi botra. Bizony nem a gyepút akarja tágítani, de az országot akarja. Tőlünk akarja elvenni az országot és tőletek, Vecelin, a németektől és a papoktól...

Országostul kell reá menni. Mind a többi nemzetségeket zászló alá szólítani.

De Géza úr megint csak legyintett:

– Német vagy, Vecelin. Idegen vagy. Nem ösmered a nemzetségeket. Húsz esztendeig tiportam, fojtottam a paraszat, aki talán most veti fel a lángot, hogy porrá égessen mindent, amit építettem. Ezt a tüzet oltani nem segít nekünk senki más nemzetség. S ha el nem oltjuk, bizony benne égünk. A turulos lobogót ma nem én emelem, István sem

emelheti már, hanem Koppány. Jó, ha a nemzetségek csak lesik, ki zászlója hull a sárba. Jó, ha nem vet lángot az ő vérük is. Lásd, ezért erősebb Koppány és Bács hadnagy, ha nem is számosabb a népe a miénknél. Nagy számadás lesz ez, mert nem Somogy avagy Zala kél hadra most csupán. De mind a régi magyar nemzetségek hánykolódnak a német gyeptől a Tiszáig és a Köröstől fel a lengyel gyeptűig. Ma még csak rángatják a féket, akit a fejükbe vetettem. De ha mi vesszük ki a fejükből, elsőben minket tipor-nak meg, tudom. A féket nem szabad meglazítani, de még keményebben kell fogni, hogy érezzék a szorítást.

– S hát a kabarok?

– Most azok se. A hadnagyok most cserélték fel régi hitüket német hitre... Elég, ha azokra nem mi vigyázunk... Elég az is...

Hallgattak, és István fázva borzongott a bundában.

Egészen halkán szólalt meg Sarolt:

– Ha Gyula hadat küldene Botond tartományára...

Igen, igen. Erdőelvi Gyula vajda. Ajtony úr ha keresztül-lépne a Tiszán, akkor nem mozdulhatna Bács hadnagy. Géza úr szeme Istvánon, kutatva, nyughatatlanul, amíg csak talál-kozott kettőjük pillantása: apáé és fiáé. Keményen, szúrósan, lobogva, égetve. Sokáig, hogy már fájt.

Azután István megrázta magát és felállott. Szeme között az egyenes, mély barázda. Szája összeszorítva. Állott és néz-te apját. S mint éles kard, vágott a szava:

– Nem!

Géza, a beteg nagyúr, lehunyta szemét, de orcája meg-enyhült:

– Te mondád, hadnagy.

És mintha mosolygott volna a szája:

– Végeztünk, urak...

*

Csanád a keze alá adott hansági besenyő zászlót Fehér-várába telepítette, az avarokat Veszprémbe. S a gyeptűközön nap nap után száguldottak a vigyázó kopjak.

Szentgyörgy hava első hetében egyik fürkészője a tiha-nyi palánknál zalai kopjakat látott, mire Csanád egy fél zász-lóval maga indult széjjelnézni a Balaton partján.

A nap sütött, és meleg tavaszi szél szárogatta az utat és csalta a földből a fűvet az avar alól. A vízparti vén fűzfák megfiatalodtak, és a nád között hangoskodott az élet. De a bakonyi erdőkben még kopaszon és feketén meredeztek a tölgyek.

Magasan járt a nap, és a lovak szőre ragyogott az izzadságtól, mikor az elől száguldó fürkészők az első embert meglátták. Közel a vízparthoz, egy dombocskán lovas embert. Mozdulatlanul állott, feléjük fordulva, s nem mozdult akkor sem, mikor a három legény vágatva repült feléje. Csak mikor már a dombocska alatt lassították a lovakat és a pályát kapdosták elé, akkor emelte fel kezét:

– Megállj!

A parancsoló hangra a legények önkénytelenül megrántották a gyeplőt és szemügyre vették a lovast, aki mozdulatlanul állott akkor is előttük. Felemelt kezében buzogány, barna süvegén elől aranyos forgó: főember jele.

A távolban hátul előbukkant a had. A lovas ember arra mutatott:

– Jelentsétek uratoknak, hogy beszédem van vele.

A három legény közül egyik megfordította a lovát és elvágatott. A másik kettő azonban ott maradt. A dombon álló ember leeresztette buzogányos kezét.

A had a domb alá érkezett. És a domb tetején Csanád meglepetten rántotta meg lovát. Vele szemben Koppány horka. Fürkésző szemmel nézték egymást szó nélkül, és Csanád agyán hirtelen átsuhant valami. Keze önkénytelenül övéhez kapott, mire Koppány úr megszólalt:

– Nézz oda – és kezével a háta mögé intett.

Csanád arra nézett. A dombról messzire ellátott a tó felé.

Látta a nádas, fűzfás partot, a vízbe nyúló erdős félszigetet. És a palánkot is látta. És a palánk előtti térségen, alig egy nyíllövésre a dombtól, hosszú sorban lovas sereg. Lehetett kétannyi, mint az övé. Szeme Koppányra ugrott vissza, és kezét önkénytelenül homlokához emelte:

– Üdvözöllek, hadnagy.

– Veled van beszédem, Csanád. Parancsold vissza a legényeket. Leülhetünk.

Leszállott lováról és lekuporodott a tavalyi száraz fűbe. Szembe vele Csanád. S vizsgálgatták egymást. Azután a hadnagy kezdte:

– Tudod a törvényt. Taksonyfia Géza után Taksonyfia Mihály minden törzsek hadnagya. S hogy ő nem vállalta: engem illet a vezéri bot. Árpádfia Tarhos maradékát, nem pedig ezt a Vajkot, aki Istvánnak hívhatja magát. Hiába emeltek pajzsra az ősszel féltükben a hadnagyok, Vérbulcsú és Botond törzse nem tartotta a pajzsot, és bizony mondom, kiverem kezéből a botot, aki nem illeti. Tudhatod, erősebb vagyok, mert nem kelnek fegyverre mellette a törzsek ellenem. Istvánt csak német ebjei segítik, és a keresztre feszített új isten gyáva csuhásai hiába imádkoznak érette.

A hadnagy elhallgatott, és Csanád megkérdezte:

– Miért mondd ezt nekem?

– A csuhásokat bizony keresztre feszítettem, a felhizlalt német urakat kitakarítottam az országból ijástól-fíastól, és aki magyar Vajkkal együtt el nem futhat, bizony fejüket kopjavégre szúratom.

– Miért mondd ezt nekem, hadnagy?

– Mit ígért neked István, ha hűségiben maradsz? Ispán-ságot nem adott, aranymarhával a német katonát tömi, földdel, rabbal a földönfutó német urakat, akit grófoknak hívtok.

Koppány szép lassan felállott és amíg megszorította a ló hevederét, azt mondta:

– Gondolkozz, Csanád. Szép, tágas tartományban jobb parancsoló úrnak lenni, mint engedelmes szolgának. Gondolkozz. Ezt akartam megmondani neked...

Nyeregbe ült Koppány úr, és Csanád csak állott a lóva mellett. A hadnagy homlokához emelte jobb kezét, azután megfordította lovát. S még egyszer visszafordult:

– Ahol jöttetek, ott mehettek visszafelé is. Most még szabad arra az út...

Azután sarkantyút adott lovának.

*

A várdomb verőfényes oldalán a sánc menti kökénybokrok virágba borultak, és az erdei tölgyfákon kiduzzadtak a rügyek. És a cinegék mintha örömben eszüket vesztették volna. A vízparti legelőn a csikók bolondul versenyt nyargaltak, és a bogos lábú bornyúk egy helyben táncoltak és magasra szöktek, mintha a bőrükből akartak volna kiugrani.

Egy hét óta gyűltön-gyűl a had az esztergomi táborba. A vár tövében táboroznak a fogadott katonák: páncélos, nehéz

német lovasok, meg bőrvértés morva és cseh lándzsások, akiknek kerek nemezsüvege acélpántokkal van abroncsolva, és háromszegletes fapajzsuk a földtől vállig érő. Mellettük a rendes vári katonaság, amennyit csak veszedelem nélkül el lehetett hozni a várakból.

A vízparti legelőn ütötték fel sátrukat a hadnagyi zászló alá gyülekező Árpád törzsbeli nemzetségi seregek, és megint külön sátorozik az uradalmi tanyákról összeharagított fegyveres nép: Géza úr csikósai, gulyásai, vadászai és egyéb szolgáló rendek sokasága. Szép sereg, jó lovakkal, rendes fegyverrel és hadigunyával. De együtt alig nyolc zászlónyi. S ha megérkezik Tatáról Tibold úr páncélos zászlója, meg az alsó Duna mellékéről a Tormás, Tevel, Tarhos, Bikács meg a Vajta nemzetségek kopjái, akkor is alig lesz több tíz zászlónál a magyar vezér hada. A nemzetségekkel együtt táboroznak az idetelepedett idegenek zászlói: Vecelin és Hunt comes fazéksisakos svábjai, Altmann úr thüringiai lándzsásai, nürnbergi Herman, Wolfer és Konrád comesek íjasai, apuliai Olivér és Deodát grófok itáliai páncélosai, Gottfried és Poth urak bajorjai.

Azután megérkezik egy este Tibold úr üzenete: a horka népei beütöttek a Kemenesaljára és dúlják a Marcal vize menti tanyákat. Égetnek, prédálnak, gulyát, ménest hajtanak, ha ki németet megfoghatnak, rabságra vetik, az új hitű papokat akasztják, ölik. S a Lél nemzetségek szállásait nagyszájú somogyiak járják: Koppány úr szavával hadba hívják a magyar népet a németek és papok ellen, ő hát nem Esztergomba, de a Rábaközbe indítaná hadinépét.

Vecelin úr csúful káromkodott németül:

– Jó fél zászlója van, az hibázni fog nekünk. Bár az íjait adta volna a gyáva fanbergi.

Másnap hajnalra kétfelől is jött új izenet: az alsó Duna mentéről Vajta nembeli Vid úr hozta az egyiket: az ottani hadat ne várja István, mert az már tülekedik a Botond nemzetségekkel. Hát csak nélkülük igazítsa dolgát a vezír...

Vecelin úr most nem káromkodott, csak dörmögött és hosszú kardja markolatát szorongatta két kézzel, ahogy reá támaszkodott.

A másik hírhozó mosonyi avar főlegény volt, a comes ismerte:

– No, Kartal fiam, mi jót küld Csanád hadnagy?

A katona jelentette: a zalai gyepű mentén mindenütt be-
ütött Koppány úr dúló, fosztogató népe. A dúlok után a Ba-
laton partján szép lassan rendes haddal nyomakodik előre a
horka maga. Csanád Veszprém várához vonta minden ha-
dát. S aki nép nem futott a Bakonyba, azt a várba menekít-
tette. Ménest, gulyát a vár megé és onnan hajtják a Sád
mentén Fehérvárra. „Kérde Csanád hadnagy az én számmal:
jön-e hamar az esztergomi sereg, mert ha nem jő, ő félreáll
az útból, nehogy közrekapják a zalaiak és a somogyiak a
veszprémi térségen.”

– Jól van; eridj és egyél, igyál. Azután adass friss lovat
magadnak és a legényeknek. Mész vissza tüstént.

A palota tornácán állottak Istvánnal, és Vecelin úr so-
káiig simogatta szakállát elgondolkozva:

– Ez hát megvan, uram. A láng fellobbant mindenütt.
Koppány úr érti a mesterséget.

István nézte a szakállas, szürke, nagy németet:

– Mit gondolsz, Vecelin?

Az apró világoskék szemek reá pislogtak:

– Sok mindenre.

– Mit csinálhatunk?

Vecelin úr mérgesen kacagott:

– Te, uram, nem tudom. Bajor Gizella minden percen
itt lehet.

István homlokán a ránc mélyebbre vágódott. Süvegét hátra-
tolta és végigsimította homlokát. Mintha kergetni akart
volna valamit, ami oda, a koponyájába, befurakodott:

– A haddal törődj. Te vagy a vezér. A haddal mi lesz,
Vecelin úr, azt akarom tudni.

Halkan beszélt, kicsit rekedtes hangon, de a szó éles volt,
hogy a lovag sűrű, szürke szemöldöke csudálkozva futott ma-
gasra. S csak ennyit mondott:

– Gyerünk Géza úrhoz.

*

A beteg ember hunyt szemmel hallgatta a híreket. Azután
megkérdezte:

– Mit cselekszel hát?

– Indítanám a hadat tüstént Fehérvárra.

– Tibold katonái nélkül?

Vecelin megütődött:

Hallottad, mit üzent. Koppány hada és a Lél törzs közé áll.

Koppány Veszprém előtt van, oda parancsold Tiboldot, István.

– S a nemzetségek?

– Üzenj nekik, hogy ne álljanak csatát, csak kapdossák Bácsot. Ott a Balaton s Duna között játszodhatnak veled.

A toronyi ór kürtje riadt künn. István felkapta fejét.

Vajon ki jöhet? – gondolta, de Vecelin szólott:

– Indítom hát a nemzetségi zászlókat, aki itt van. Délben a derékhadat, utánuk az uradalmi kopjákat a szekerekkel. És velük a vágómarhát meg a poggyászhordó lovakat.

– S István?

Vecelin huzakodva felelt:

– Úgy volt, hogy marad itt.

Géza a fiára nézett:

– Hát te? Mit gondolsz?

– Még nem tudom.

Egymásra néztek hárman. Az ajtó függönye meglebbent, és Sarolt suhant be rajta nesztelenül. Megállott, senki nem vette észre.

Géza kérdezte, és keze markolta a paplant:

– Talán félsz, István?

– Nem! De tudom, hogy Vecelin fél. S ha én is ott lennék, még jobban félne.

Vecelin úr bólintott:

– Úgy van. Utamban lenne. Jobb volna, ha maradna. Az ajtónálló lépett be és jelentette:

– Bikács úr megérkezett.

István felugrott, és orcája most halottsápadt. Szájából dadogva tolikodik a szó:

– Még nem tudom. Még nem...

S Bikács úr a homlokához emelte jobb kezét István előtt:

– Uram, bajorországi Gizella hercegnő hajója delelőre a révnél lesz ...

*

A vár piacán nyeregben ülnek a láncinges testőrző legények. Hegyes fehér süvegükön arany félhold, derekukon a kardtartó szíja csillogó rézpikkelyekkel kirakva, lábukon hegyes orrú sárga bőrcsizma. A lovak szőre ragyog, és nyereg-

szerszámon, kantáron csörög-zörög az apró, láncra akasztott sok ezüst cifraság. A hosszú kopják háromszegletű veres lobogóját pattogatja a tavaszi szellő.

A palotatornácon az urak gyülekeznek. Ott van bő selyemben, sárga, nyestprémes kaftánban Bikács úr, az öreg udvarispán, talpig vasban Vecelin úr és a comesek, hadi bőrgunyában Vid ispán meg a hadnagyi zászló alá gyűlt Árpád nemzetségi urak, élükön Kurszánfia Solt ispán, s megint csak vasíngben, magyar sisakkal fején a testőrzők hadnagya: Pósa várnagy. Külön barna csomóban Adalbert püspök idefutott papjai, élükön a préposttal. A prépost kezében hosszú nyelű fekete kereszt.

Azután a palota tornácre nyíló ajtójából kilép István, kézen fogva vezeti anyját, erdőelvi Saroltot. S utánuk hajadonfővel Radla, a barát.

Az urak némán köszönnek. A lovászok hozzák a lovakat.

István nyeregbe segíti anyját s maga is nyeregbe ül. És lóra ül Radla apátúr is.

Ebben a percben a déli kaputorony felől néhány lovas kanyarodik a piacra. Apró, bozontos lovakon szürke darócos, fekete báránybőr kucsmás emberek. Kopójukon fehér lófarakas lobogó. Az urak nagy zajjal akkor szállnak nyeregbe, és az idegen lovasok elé későn ugratott a várnagy, hogy elterelje őket a piacról. Akkor már István előtt állanak. És István int a várnagynak:

– Hagyd, Pósa, Ősmerem az embert. No, Gyóka, mit üzen a vajda?

Az idegen lovasok valóban az erdőelvi vajda avar kopjásai, élükön Gyóka vezír, a kalotaszegi szállás ura. S Gyóka jobb kezét süvegéhez emeli:

– Köszöntelek, nagyúr, s köszöntelek, nagyasszonyom. Üzeni a vajda, hogy Fehérvártól megindult a négy hajó só, meg az arany és az ezüst is rudakban. Mire szekereid a révnél lesznek, a hajók is ott. S én most az áráért jöttem. A rabokért és a lovakért. Végeztem.

István nézte az embert, amíg beszélt. Tömött, zömök ember, barna képű, vékony fekete bajsza lelógott, szeme keskeny vágású, orra tömpe. Szava recsegő, és a sok fényes urat maga körül mintha észre se vette volna. A szeme Istvánon, hol meg Sarolton. István anyjára nézett, aztán halk szóval mondta:

– Jól van, Gyóka. Megértettem a vajda szavát.

A várnagyhoz fordult, aki mérgesen táncoltatta lovát a kopott erdőelvi kopják mellett:

– Pósa, gondod legyen Gyóka vezírré. A lovaknak abrakot, az embereknek ételt-italt. De még lesz szóm hozzád, Gyóka. Még ma.

Elköszönt, s Gyóka is fordította lovát. S a várnagynak odaszólt:

– Tudom a járást itt. Az őszön itt jártam az én urammal.

István érezte, hogy a vér fejébe ömlik és onnan le a szívére. Egy pillanatra lehunyta szemét. Azután sarkantyút adott lovának:

– Gyerünk, anyám.

*

A révház mellett, a parton állottak szép rendben, és mozdulás nélkül nézték a vizet. A vízen jött a hajó sebesen lefelé. Tíz evező hajtotta, farában sátoros fedél alól a vízre nagy veres szőnyeg borult ki, a vége úszott a hajó után. A sátorház tetején a kormányos. A hajó eleje felé magas árbocrúd, lekötve négy kötéllel. És az árboc végén lobogó, a lobogóra ágaskodó oroszlán írva.

A hajóról kürtző bűgött fel, a révtől visszatülköltek. S a hajó most nekifordult a révnek. Az evezőket behúzták, s a hajó orrából kötelet dobtak a partra; a révészlegények a köteleket vastag, parti sasokhoz tekerték. Mire a hajó a víz sodrával szép szelíden odasimult a töltés megett a révparthoz.

A révészlegények széles pallókat dobtak szép rendben a hajó és a part közé.

A pallóval éppen szemben István, mellette egyfelől Sarolt, másfelől Radla pap. Lóháton, mozdulás nélkül. Azután egy oldalon a bencés barátok, a hosszú nyelvű fekete kereszttel gyalog, más oldalon az urak lóháton, és nagy karéjban, hadrendbe sorakozva a láncinges testőrző kopják.

Egyetlen ember szállt a nyeregből, és az Bikács ispán volt. Gyalog állott a palló végére.

A hajó farában mozgolódás. S egy hosszú, vasinges, kardos vitéz magasodik ki a sátor alól. A vitéz égszínkép bársonyruhás asszonyt emel a pallóra, utána fekete apácát. Az-

után ő is keresztüllépi a hajókorlátot, és hárman megindulnak a pallón a part felé.

Ekkor száll nyeregből István és segít anyjának is nyeregből szállani. És nyeregből száll Radla is, meg az urak is mind, és István köré sorakoznak.

S jönnek hárman a pallón a part felé: közbül az égszínkék ruhás asszony. Magas és délceg és erős: fejről fehér fátyol hull le orcájára. Derekán aranyos öv. Mellette egyfelől a vasba öltözött vitéz, másfelől a fekete apáca.

Bikács udvarispán mélyen hajlik meg előttük.

Az asszony a pallóról lelép a gyepre és megáll. Bikács úr kiegyenesedik. István egy lépést lép előre. Orcája, mint a kő, de szeme lángolón néz az asszonyra, aki előtte áll.

Az udvarispán szól:

– Köszöntelek, hercegnő, bajorországi Gizella, Árpád nemzetségéből való István úrnak földjén, aki a magyar nemzetségek parancsoló hadnagya. Az én uram és mostantól kezdve a Te urad. Üdvözlégy, úrasszonyom.

Akkor a vasinges vitéz lép elő egy lépést István felé:

– Az én uram, Bajorország ura, Henrikus herceg képében üdvözöllek én, Landhuti Hermán úr Téged, a magyarok herceget. S az én uram parancsából íme elhoztam számodra a Te jegyes mátkádat, úrnőmet, Gizella hercegnőt. Fogadd szeretettel, hogy boldog legyen új hazájában, ahova szeretetet és boldogságot hoz Neked és országodnak.

A vitéz meghajolt. István halkán mondta:

– Köszönöm.

Akkor a páncélos vitéz az asszonyhoz fordult:

– Ímé, hercegnő, a Te urad.

Az asszony akkor hátravetette fátyolát az orcájáról:

– Köszöntelek, uram.

Bajorországi Gizella!

Ott állott István előtt, teljes magasságában, sugáron, mint a fenyőszál, keményen és délceg erőben.

Szép, szőke leány. Hiba nélkül való szép, szőke leány. Fehér bőré, egyenes orrú, telt, duzzadt piros ajkú, kerek állú, és a nagy szeme kék. Kék, mint fagyos, hideg téli ég... S a szó tisztán és hideg nyugalommal, rezdülés nélkül gördül a szájából, de visszhangtalanul enyészik el, mint havas téli pusztába kiáltott szó.

Moccanás nélkül nézett István ebbe a két égszínkék szembe, és a két kék szem nyugodt komolysággal, rebbenés nélkül nézett vissza reá. Azután könnyedén homlokához emelte jobb kezét:

– Üdvözöllek, Gizella hercegnő. Köszönöm, hogy eljöttél és hiszem, az Isten akarta ezt így; legyen meg az ő akaratára...

Sápadtan sárga az István orcája, és mintha kőből volna faragva. Azután halkan teszi hozzá:

– Ez itt az én anyám.

S nézi, ahogy édesanyja Gizellához lép és megöleli és megcsókolja mind a két orcáját...

*

Lovat vezetnek elő asszonyi nyereggel. Szó nélkül lép Gizellához és nyeregbe segíti. Azután anyjának akarna segíteni, de az akkor már lóháton ül, és fátyol az arcán. Lovára vetette magát ő is:

– Lóra, ti urak.

És mennek az úton visszafelé a várba. Egy róta testőrző után most ők hárman elől: két fátyolos asszony között István úr.

Utánuk Hermán comest fogja közre Vecelin úr és Radla apát. Azután a többiek, és végül megint csak testőrző kopják.

Ők hárman ott elől hallgatnak. És István nem látja az út mellé hadrendbe állított sereget, egy oldalon a páncélos lovasokat és gyalog lándzsásokat meg íjasokat, más oldalon a nemzetségi lovas kopjákat. Nem látja a kirántott kardokat és az égre felmeredő kopjákat. Nem hallja a pajzsok dönghését, a német katonák döngő riadását és a magyarok retentő háromszoros hujjogását. A ragyogó ég megsötétül előtte. És egy pillanatra a sötétségből fekete bajuszos, szakállas, fehér, komoly arcból két szomorú szem tekint reá. És feltartott kézből felmered három ujj...

Tompa dübörgésre riad fel: a kapun robognak be, és szeme megkáprazdik. Azután látja a jól ismert várat, az utcákat és a palota előtti piacot.

Leszáll a lóról, lesegíti menyasszonyát, azután anyját. Felkíséri őket a tornácra és ott megáll. Búcsúzik.

– Anyám vendége leszel egy ideig, ő gondoskodni fog rólad...

... Vecelin úr lép hozzá:

Uram, az előhad elindult, tudod, még a reggel. A derékhad tüstént indul, s én velük. Mit parancsolsz?

Páncélt adass nekem. Megyek a derékhaddal én is.

*

Mikor már nyeregben ült, Pósa várnagyot magához intette.

– Azután annak az erdőelvi Gyóka vezírnek azt parancsolom, hogy veled jöjjön. Ha kapálózik, kössétek lovához.

HARMADIK FEJEZET

Koppány úr derék serege betört a veszprémi tartományba, s nem állott vele szemben senki fegyveresen. Csanád úr zászlói visszahúzódtak a fehérvári síkra, s az esztergomi sereg nincsen még sehol.

Koppány úr lassan nyomult előre. Várta Bács hadnagyot, aki hírül adta, hogy jön a Duna felől, de aki nem érkezett idején. És a Zalaváron gyülekező zászlók jó része is hiányzott még. Veszprémet nem támadta meg, nem akart vele időt tölteni, mert várostromra nem készült. De tábort veretett a vár alatt és várt. Portyázói szerteömlöttek a Bakony alján és dúltak, égettek.

Két napig tétlenkedett itt a horka, és akkor megtudta, hogy István serege Fehérvárra érkezett. Szép rendben. Bács hadnagyról semmi híre még, és Zalavárról most indultak el a zászlók. Azonnal a táborba parancsolta a szerteszéledt portyákat és magát Bogát urat indította, hogy keresse meg Bácsot: tüstént repüljenek a haddal a Balatonhoz.

A horka káromkodott türelmetlen dühében és Kál urat küldte portyára Fehérvár felé két zászlóval.

Másnap éppen délebedre kapja Kál úr üzenetét, hogy az esztergomi sereg a Sád vize mentén sebesen jó Veszprém felé. S István úr maga személyében a sereggel lovagol.

Koppány riadót fűvatott:

– Bontass tábor, Tárkány.

Tárkány, a muramenti nemzetségek hadnagya elrikkantotta magát:

– Eléjük megyünk, vezér?
– Nem. Visszavonulunk. Kál úr fedezze a hátunkat. Koppány úr a lovát parancsolta...

*

Jó délután az esztergomi had közel járt Veszprémhez, amikor a hírmondók jelentették Vecelinnek, hogy a horka tábor szedetett és elvonult Zala felé. A vár környéke felégetve, dülva, megrabolva, de egyetlen somogyi vagy zalai kopja sehol.

Vecelin úr csóválta a fejét:

– Éccakára hát Veszprémbe nálunk.

A sereg a horka elhagyott táborhelyén pihent meg éccakára. Vecelin a szekereket a tábor köré vonatta s egész éjjel szüntelen járatta és váltogatta a vigyázókat a tábor körül, de semmi sem történt.

Másnap hajnalban megindította a sereget Koppány úr nyomában. Az előhad élén ő maga a testőrökkel, s vele István.

Ember, állat sehol, a hadak útjából minden elfutott, vagy megbújt. A nap melegen tűzött, és a tóparti vizes rétek tele sárga gólyahírral, mintha zöld szőnyeget arannyal hintettek volna meg. S a virágok között egy-egy tarkán ragyogó pillangó is libegett már.

Kenese táján érték el a Balatont. Néhány nádból rakott halászkunyhó állt itt a parti füzek alatt. Vecelin úr megállította legényeit, és néhány testőröz megkutatta a kunyhókat és egy darabon a partot: hátha nyelvet foghatnak. Addig a lovak és emberek szusszanjanak az árnyékban.

A fürkészők egyenként tértek vissza és jelentették, hogy a kunyhók üresek, még szerszám, edény avagy hálófoslány sincsen ott, és a víz mentén se ember, se állat. A parton korhad, lyukas ladik, meg egy nyárfán akasztott ember.

– Miféle?

– Papformájú. Hosszú, fekete a gúnyája, ő maga szakállas. Búbja kopaszra beretvált.

A legény jól látott: ezüst nyárfa vastag alsó ágán újhitű pap lógott. Nemrégén akaszthatták, mert még nem kezdték ki a varjak.

István komoran nézte. S rendelkezett:

–Vágjátok le.

Amíg egy legény levágta az embert, a testőrök odagyültek, és egyikük azt mondta:

– Ösmerem. A mi papunk volt.

István ránézett a testőrzöre:

– Hová való vagy?

– A bakonybéli majorban kanász az apám.

– Temessétek el. A mi papunk volt hát.

Vecelinhez fordult:

– Karón száradjon a gyilkos. Úgy akarom.

Vecelin úr megvakarta fejét. Azután főlegényt küldött a deréksereghez.

– Csanád úr két zászlójával szállja meg a kenesi hegyet és tartsa nyitva a szemét Somogy felé.

Nyeregbe parancsolta a legényeket:

– Előre.

Vágtatva indultak meg a Koppány serege nyomán kitaposott úton, de hamarosan lassítottak, mert a látóhatáron itt is, ott is, előttük és jobb kézre a domboldalakon kopják hegye villant, majd lovasok bukkantak fel és száguldoztak körülöttük, mint cikázó fecskék, meg eltűntek ismét. Néha az első és oldalt járó portyákhoz egészen közel vágattak és nyilat lőttek reájuk, de amikor azok is az új után kapdostak, már fordultak. Csalogatták őket, játszottak velük, és három legényt, aki túl messzire merészelt kergetni őket, hirtelen mindenfelől megrohantak és levágtak. Kopja hegyire szúrt véres fejükkel azután körülszáguldozták az előhadat.

Jó dél volt, amikor a fürkészők jelentették, hogy a tihanyi palánknál hadrendbe sorakozva áll a horka serege.

Vecelin úr megállította az előhadat. A portyákat megerősítette és a főserceghez parancsot küldött: „Megálljanak. A lovasok nyeregből szálljanak, egyék-igyék mindenki, a lovakat lenyergeljék, etessenek, itassanak. De a had legyen készen minden percen a felülésre.”

Az előhadat is nyeregből szállította, de a legények kantárszárral a kézben faljanak a tarisnyából. S maradjanak a zászlók hadrendben.

Azután Kurszánfia Solt úrra bízta az előhadat:

– Ha mozdul a horka, vedd fel a harcot és húzódj lassan visszafelé.

S Istvánnal visszalovagolt a főserceghez. Csak a testőrök kísérték őket.

*

Vecelin úr megpihent a táborban. Csak úgy páncélosán dőlt le a földre terített vastag pokrócra:

– Nem hiszem, hogy hosszú nyugodalmunk lesz – mondta Istvánnak, akivel megosztotta sátrát. – Jó lesz valamit falni is.

Már hajlott a nap lefelé, amikor Solt úr üzenté, hogy Koppány megrohanta az előhadat.

Vecelin úr felállott és kinyújtózkodott.

– Friss lovakat hozzatok.

Szeme végigfutott a körülötte álló urakon, akik parancsot vártak.

Az öreg vezér Vid ispánnal három nemzetségi zászlót küldött a dombok alá jobb felé, két zászló várkatonát Pósa várnaggyal bal felé, és középre Pázmán urat rendelte a páncélosokkal. Pázmán úr mögé a láncinges testőröket és az esztergomi vári kopjákat tartaléknak. A gyalog láncsások és íjasok a szekereket őrizték.

Azután Istvánnal és Hermán lovaggal egy dombocskára lovagolt. Onnan a had felett elláthatott messze, mindenfelé.

S lám, a tó és a hegyek közötti térségen kocogva jó már az előhad, szép rendben, szakaszokban. Hátuk megett porfelleg, melyből ha a szellő meglebbentette, előre-hátra mozgó, meg-megtorpanó, kanyarodó és visszacsapódó, kitáguló, majd összehúzódó sötét foltok bukkantak elő.

És kibontakozik a messzeségből a horka derékserege is: tömött zászlók egymás után. S mind jönnek, jönnek. Amíg csak a szem ellát, mind jönnek, nyomulnak közelebb, közelebb. És hátul még mindig jönnek.

S íme, egyszerre megbomlik a sereg eleje, mintha megzavarodott volna. Hátról vágatva kanyarodnak az első sorok mellé, jobbra és balra új lovas sorok, kiszélesedik az első vonal, betölti a szűk térséget. Azután az egész előrelendül, elébb lassan, majd sebesen, mind sebesebben. Látszik, ahogy a lovasok feje egyszerre eltűnik, és száll a kilőtt nyíl, mint sűrű szúnyograj, és előremerednek a kopják.

Solt úr is visszafordult most. István füle hallja a vad hujjogatót, és az első sorok csattanva robbannak össze. Por-

felleg homályosítja el őket, majd visszafutó lovasok válnak ki a porból, aztán többen, sokan: az első szétrebbent sorok. S új sorok vágatnak szembe egymással, és Koppány előhadának bal szárnya ölelésre kanyarodik.

A tülök hangja visszavonulóra szólít, s Solt úr zászlói kicsit összezavarodva vágatnak visszafelé. Nyomukban a horakai sereg, szélesen, hömpölygő vágatással, mint vihartól korbácsolt tarajos, dübörgő, süvöltő, ordító hullámmás...

István kitágult szemmel, félig nyitott szájjal néz. Vecelin úr jobbra vet egy pillantást, majd balra. A szárnyak helyükön, középen mozdulatlanul a páncélosok, égnek meredő nehéz lándzsájukkal.

Két főlegény vágat a vezéri dombról jobbra és balra.

Vecelin úr szeme megint előrenéz: a futó előhad már a sereg előtt egy nyíllövésre. Ott kettéválik s két oszlopban repülve közeledik. És mint a nyíl furakodik be a páncélosok és szárnyak közötti részbe. S ott áll már Solt úr is a dombon. Lova tajtékos és reszket a lába. Solt orcája izzadt és poros.

– Hátra! Szusszanjatok...

Int, és felbúg a kürt. Egyszer jobb felé, azután bal felé. A két szárny első sorai megmozdulnak, előre.

Fület tépő szilaj ordítás, azután csattanó puffanás. István szeme megkáprázik, szíve kegyetlenül veri a mellét, a toroka meg elszorul, pedig kiáltani szeretne ő is, nagyot...

... Vecelin élesen kemény parancsoló hangja hasít lüktető fejébe:

– Pósa, a zászlóddal vágatass jobbra... Pázmán, induljatok, harapj a hasába. A gyalog láncsások előre...

Azután jobbról növekedő lárma és kegyetlen, vijjogó ordítás:

– Hiiiijj, Bulcsú!

S íme, a jobb szárny keresztültörve, szerteszagatva, a nemzetségi zászlók sora megbontva tusakodik és fut szerteszéjjel. És tömötten, mint gátat tört árvíz, omlik be a réseken a horka serege:

– Hiiiiijj, Bulcsú! Hiiiiijj...

De szembe velük rendes, ép sorokban, előrefeszített kopjával vágat az esztergomi katonák zászlója. István megismeri őket. S hátulról, futva jönnek, vállukra vetett láncsával a páncélos cseh gyalogosok...

... A jobb szárnyon visszanyomták a somogyiakat. Középen és a bal szárnyon megállították a rohamot. A horka lovas turmái szélesebben futnak hátra.

De a futót nem kergeti senki: Vecelin úr takarodót fúvat:

– A szekereket és marhát indítsd Kenese felé.

István orcája lángol. Hangja rekedtes. Alig lehet érteni:

– Hát megfutunk, Vecelin?

Mire az öreg vezér nyugodtan válaszol:

– Itt félek.

István megnézi az öreg vezért, és Vecelin úr simít egyet szakállán. Aztán egy főlegénynek szól:

– Solt úr menjen egy zászlóval a szekerekhez, az íjasok ide a láncsák megé. Pázmán úr meg az íjasok megé...

Koppány hadnagy második rohamra küldte seregét, de az esztergomi had szárnyai akkorra már összehúzódtak, és a könnyűlovasok páncélos, sisakos gyalogokkal vágatnak szembe, akiknek temérdek, vassal borított pajzsa mögül hosszú, nehéz láncsák merednek elé. Erről az ércfalról visszapattan a kilőtt könnyű nyíl, de a lovasok első sora összeomlik, amikor a pajzsok mögül kilőtt félöles, szakállas, nehéz nyilak befúrják magukat lóba és emberbe. A második sort a láncsák nyársalják fel, és a harmadik megtorpan, amikor a gyalogosok megnyíló és visszahúzódó rendjei közül tömött sorokban zúdul rájuk dörögve Pázmán úr nehézlovassága. És kétfelől mint zúgó szélvész száguldanak előre nagy karéjban a nagyúr hadviselt vári kopjái. A somogyiaknak megint fordulniok kellett...

A sereg zöme szép lassan megkezdte a visszavonulást. A nemzetségi kopjak is összeszedték és kifújták magukat, s Vecelin visszaparancsolta a vári katonákat, és helyettük őket küldte a sereg végére utóhadnak. Akkor már a morva és a cseh gyalogok is vállukra vetett láncsával és hátukon pajzsral talpaltak visszafelé. Megettük a német lovasság...

Vecelin úr kulacsal kínálta Istvánt:

– Igyál, nagyúr, erre az ijedtségre.

– Nem kell! Hol állunk meg?

– Talán Fehérváron.

István ránézett Vecelinre, de nem szólt semmit. A nap lebukott a bakonyi hegyek megett...

Csanád a kenesei domb napkeleti füves lankáján táborozott le. A lovakat lenyergelték és kipányválták. Helyenként már buja volt a gyepek, és az állatok tele szájjal harapták. Portyákat indított, akik megszállják a Sárpatok gázlóit.

Vigyázókat küldött a napnyugati oldalra is, hogy szemmel tartsák a tó partját és a veszprémi térséget. Azután, hogy a nap erősen tűzött, árnyékos helyet keresett magának.

A domb tetejét ritkás erdő borította, az öreg tölgyek között egy-egy nyárfa már kibontotta lombját. A fák alatt téli száraz lomb és tavalyi fű; ott heveredett le. A tábor messze alatta; a legények a fűben heverészték, itt-ott apró tüzek körül kuporodtak. A fák között egy-egy kicsi madár pityeggett, néha harkály kopogott valamelyik tölgyfán, hogy messze visszhangzott pergő dobolása. Csanád elszunnyadt.

Arra ébredt, hogy valaki áll előtte és nézi. Kürt beke volt, a besenyő zászló hadnagya. Nem messze tőle egy legény összerakott faágak alá füstölgő, száraz fűcsutakot dugdosott. Csanád felült és felpillantott a napra: még messze a dél.

– A tó mellett portyáztam – mondta a besenyő. Csanád felállott. A besenyő folytatta:

– Egy emberrel beszéltem ott, a somogyi parton.

– Mi jót hallottál tőle?

A beke csak állott és nézte, hogy lobbant fel a tűz. Hosszú ember volt, majd akkora, mint Csanád és vállas is. Apró szemű, sárga orcájú és fekete bajuszú. Süvegje alól, kétoldalt a füle mellett, fényes, fekete, befont haja meredten lógott vállára. A besenyő szeme a tűzről Csanádra fordult és lassú szóval mondta:

– Azt kérdezte az az ember, vajon meggondolta-e Csanád úr jól, be áldott tartomány a Rábaköze?

– Ezt kérdezte?

Csanád keze önkénytelenül az övébe dugott kés nyelére tévedt. A kést kihúzta tokjából és megnézte; egy ujjával végig is pengette az éle: derék, hosszú, hegyes kés volt, azután csak visszadugta megint a tokjába. A besenyő moccanás nélkül állott előtte.

Csanád hirtelen reánézett:

– Tudod-é, miért kérdezte azt az az ember? Most Kürt beke keze téved a kése nyelére:

– Tudom.

– S mit gondoltál, mi választ adhatnék?

– Azt, hogy kár az a szép tartomány annak a szakállas németnek.

– Mégis az övé.

– De úgylehet, nem sokáig parancsol ott.

A tűz lángolt már, és Csanád melléje kuporodott.

– Leülhetünk.

A legény egy nyaláb száraz ágat hozott és letette a tűz mellé a földre, arra reászólt:

– Szalonnát hozz és kenyeret, meg bort.

S egy ággal piszkálta a tüzet:

– Mi bajod neked Vecelin úrral?

A besenyő ült mellette, maga alá húzott lábakkal, keze az ölében, szeme összehúzva, és bámulta a tüzet:

– Csak azt tudom, hogy mink hóban-fagyban portyázzuk örökké a német gyepűt. Télen-nyáron tülekedünk a bajor katonákkal, ázunk-fázunk, szomjazunk-éhezünk, és ládd-é, a jó legelőkbe a nagyúr ezeket az idefutott németeket ülteti, s a mi állatunk sátéra és a kopaszra szorul. Őket hizlalja az ország, és mi soványodunk. Ők parancsolnak, s nekik szolgál a besenyő, de maholnap mind a magyar is. A nagyúr hadának is nem István a hadnagya, hanem az a német. Igaz-é?...

Csanád piszkálta a tüzet és nem mert felelni a besenyőnek, aki mozdulatlan sárga orcájával, csendes hangon nehéz szókat szólott:

– Igazság ez, te is tudod, uram. És ezek a német urak most még a nyakunkra ültetik a papjaikat is. Olyanok vagyunk már, mint a paripa, akinek gúzsba kötötték a lábát. Legelhetünk, ahol ők engedik, de egy gyalog bojtár is féket vethet a fejünkbe immár, ha akarja...

Megint hallgattak. A besenyő kihúzta a késit és egy szép egyenes mogyorófaágból szalonnasütő nyársat faragott.

– Géza úrnak még csak a lábát kötötték gúzsba, de István úr fejére is féket tettek és szájába zabolát. S arra térítik, amerre akarják. Nem-é Vecelin úr parancsol neked is, uram? Pedig te Árpád vére vagy, igaz-é?

Csanád feje akaratlanul bólintott.

– Ugye? S nem-e az az igaz ember, aki ki akarja pusztítani a német urat és német papot mind ebből az országból? Mert nem a gyepűn túl való német a mi ellenségünk, hanem aki itt bent uraskodik rajtunk.

A nyárs készen volt, és a besenyő beszúrta a tűz mellé a földbe a nyelit.

– Úgy gondolom, uram, üzenhetnél valamit annak az embernek.

– Hát nem ment el?

– Ott lenn vár a vízparton.

Csanád felállott. Néhány lépést előrelépett és nézett lefelé, végig a lankán, ahol most legényei táboroztak. Állott s nézett, s azután megfordult és visszajött a tűzhöz:

– Meggondoltam. Rábaköze szép tartomány. Ha gazdátlan volna, vállalnám. Vagy akár a tatai uradalmat.

Mintha nyilat löttek volna beléje, ugrott föl a besenyő:

– Ha te is akarsz, uram, gazdátlan lesz egyik is, másik is, meg minden föld, akiben német az úr ma még.

A besenyő ment is már lefelé a dombon. Csanád utána-nézett és látta, ahogy lóra kap és elvágtat.

Csanád állott a tűz mellett és nézett utána...

A legény szalonnát és kenyeret hozott, meg egy tömlő bort. Csanád a szalonnából jó darabot levágott, nyársra húzta, a tűzből félrekaparta az égő ágakat és az izzó parázs felett pirítani kezdte...

*

Naplementekor Vecelin üzenetét kapta Csanád, hogy a sereg visszavonul, de ő ne mozduljon a dombról és csak ügyeltessen tovább is Somogy felé. Az üzenethozó esztergomi legény volt, Csanád ösmerte, a keze alatt szolgált, és tőle megtudott mindent.

– Itt maradsz nálam.

Lóra ült és a domb gerincén átlovagolt a napnyugati oldalra, ahonnét ellátott a veszprémi térségre és a Sád völgyébe.

Akkor már jöttek a málhás szekerek és a poggyászhordó meg nyílhordó lovak meg az előhad. Csendesen, libasorban; Az idő csendes volt és barna, nehéz fellegek sűrűsödtek az égen. A levegő fullasztó. Hátul, messze a dombok alatt megpillantotta a fősereget is.

Azután egészen besötétedett lent a völgyben, és nem látott semmit.

Később csendesen és vékonyan elkezdett szitálni az eső. Csanád elrendelte, hogy a zászlók húzódjanak az erdőbe.

Tüzet gyújtani nem szabad és mindenki minden percen kézen legyen nyergelni. A hadnagyok zászlójuknál maradjanak.

*

Az utóhad közel járt Keneséhez, amikor Vecelin út Csanád üzenetét kapta, hogy a Botond törzsi had Földvárnál átúszta a Dunát és a Sád vize felé igyekszik.

Vecelin úr káromkodott:

– Ha tudtam volna, hogy a horkának csak fél keze van! Elgondolkozott a szakállas vezér, majd hirtelen az előhadhoz küldte Tibold urat: álljon meg a Sád vize előtt, az útnál, aki Veszprémet köti össze Fehérvárral. A szekereket a Balaton felé félkörben állítsák és azokat szállja meg a gyaloghad, a víz mellé a lovasok táborozzanak.

Amikor Tibold úr elvágatott, azt mondta:

– Hajnalban csatát állunk.

Vaksötét volt már akkor...

*

Éjfél lehetett, amikor Csanádot azzal a hírrel költötték fel, hogy Bács hadnagy serege átgázolta a Sád vizét is és nyomakodik Kenese felé.

Csanád kiugrott sátrából; zuhogott az eső, mintha csebrekből öntötték volna:

– No, nem lesz könnyű útja, hacsak nem réce.

Arra gondolt, hogy meg kellene jelenteni a hírt István úr seregének, de azután mást gondolt és nem küldött senkit, visszabújt sátrába...

Hajnal felé megcsendesedett az eső, és a napnyugati égen felragyogott egy-egy csillag: jó idő lesz reggelre.

Csanád a besenyő bekét hívatta:

– Bizott embert küldj a horkához: támadjon tüstént, amíg az esztergomi sereg benne van a varsában.

A besenyő apró szeme csillogott:

– Magam mennék. Nem bízhatom másra.

– Lehet. Siess vissza...

Csanád elgondolkozva nézegetett az éjszakába. Lenn, messze jobb kéz felől csillogtak az esztergomi tábor tüzei: apró, sűrű fénybogarak; bal kézről, közelebb a tó mellett lobogtak szerteszórva Koppány seregének tüzei.

Az eső egészen elállott, s mintha halványodnának a csillagok. Csanád megrázta magát: borzongott. Közeledik a hajnal.

Hirtelen felköltötte a sátra ponyvája alá húzódott vári kopját:

– Lóra ülsz és repülsz a táborba. István úrnak üzenem: tüstént álljon csatát, mert ha késik, Bács úr a hátába kap a seregnek. Ne sajnáld a lovat.

A legény elszáguldott, és Csanád úr a zászlókat keltette fel: mire megvilágosodik, hadrendben álljon a sereg. Azután lóra ült ő maga is és megkereste Alap urat, az avar vezírt:

– A besenyő beke Koppány úr táborába lovagolt. Az avar Csanádra nézett.

– Te küldted?

– Nem! De neked parancsolom: egy rótával indulj azonnal a horka táborra felé, és ha jó vissza a beke, állj az útjába és kerítsd be.

– Behozzam?

– Nem. Lógjon.

– Értem...

Az avar ellovagolt.

A táborban nagy sürgés-forgás, mozgolódás. A legények jó része már fegyverben, a lovakat itatták az erdei érnél s szerszámozták, nyergelték. Gyorsan, az állandó gyakorlat nyugalmaival. Ezek a határszéli katonák örökösen hadban állottak és kevés szóból értettek; nem sokat beszéltek s ok nélkül egy lépést sem tettek ilyenkor. Mindenük helyt volt, kéznél, rendben. Nem kellett őket hajkurászni, igazítani, és már gyülekeztek is a turmák a főlegények körül az erdő alatt. Csanád előrelvagolt, ahonnan messze láthatott.

S lám, az esztergomi tábor szekérkaréja mögül róta róta után kanyarodik elé jobbról és balról és vonul előre a mezőn és rendezkedik. A sereg kiterpeszkedik egész szélességében a síkon. Megösméri a zászlókat: középen a páncélos lovas sereg, sok apró zászlócskában, égnek meredő nehéz, hosszú, csillogó láncsákkal; jobbról, messze a hegy alatt a nemzetségi kopják, balról az uradalmak fegyveres népe meg a várostartományok katonái. A közép megett a láncinges testőrök, s hátul, a szekerek előtt a gyalog láncsások és morva íjasok.

És itt, éppen alatta, íme, szintén áll a horkai sereg hadrendben, a három széles szárnyal szemben kétoldalt két keskeny és hosszú szárny, de középen félelmetesen nagy a had. És a két szárnyról száguldó porták indulnak is már az esztergomi sereg felé. Azután nyilaznak, és mire onnan is előrepülnek a lovasok, megfordulnak, futnak, nyilaznak és újra megfordulnak. Kergetőznek, játszanak, és mind többen és többen vannak a két sereg között, mind erősebb és eresebb csapatok törnek egymásra és futamodnak meg, és amikor egyik helyről a másikra vágatnak, egy-két ló marad el vagy vágat gazdátlanul ki a tusakodásból. És egyszerre megmozdul az esztergomi sereg egész jobb szárnya és vágatva veti magát előre. A lovasok a ló nyakára hajolnak, és már elővették az ijat, és szinte hallik, hogy süvöltenek a nyílvevők. S már kapják is a kopját kézbe az első sorok és feszítik előre.

Velük szemben akkor mozdul az első sor és utána a második, harmadik és a többi. Azután ide hallik a roppanás, ahogy egymáshoz csapódnak.

Csanád hátranéz, ott áll a ritkás fák alatt a két zászló: elől széles sorokban a lófarkú kopjás avarok, hátrább a rojtos kopjalobogós besenyők. Hadrendben, mozdulatlanul. Minden turma előtt főlegények vont karddal.

Megint visszafordul, és lám, az esztergomiak jobb szárnya fut. Szélesebesen, és utánuk lovaik nyakára hajolva az üldözők. Azután a futók egyszerre elkanyarodnak, és az üldözőkre, mint a fergeteg, csap reá a láncinges testőrök zászlója. Mire a somogyiak megtorpannak, azután a testőrök nyomása alatt lassan hátraszorulnak, bomlanak, szakadoznak.

Most mozdul meg a horka seregének dereka, és a tartalékból balra kanyarodik egy zászló, megállítani a bal szárnyat. De megindul az esztergomi sereg bal szárnya, és utána megindul a középen a páncélos lovas sereg. A nap süttött már, és Csanádnak az járt a fejében: vajon miért nem jön már Alap vezír? De mozdulatlanul ült a lován. Csak a szeme járt nyughatatlanul keresve, kutatva, és a füle hallgatódzott.

Besenyő portya ugratott hozzá izzadt lovon:

– Bács úr seregét kétórányira láttam. Pihent a sereg és etetett, itatott.

– Csanád bólíntott:

– Állj a sorba.

A két sereg dereka éppen összerobbant. A horka bal szárnya a testőrököt állította meg, a jobb szárny erősen ingadozott, hullámozott ide-oda, előre-hátra, de mintha mégis nyomták volna a várkatonák.

És vágatva érzetik újabb meg újabb róta az ingadozók segítségére:

– Hát nem fogy ki a horka serege sohasem?

Észre se vette, és ott állott mellette az avar hadnagy. A puha, mohás fűben nem hallotta a lódobogást.

– Rendszerben van, uram.

– Megfogtad?

– Meghalt...

Némán állottak egymás mellett, és szemük a harcoló seregeken:

Az esztergomiak két szárnya benyomva. A testőrök még dulakodnak, de egyes csapatokban csak, rendjük összetörve. A vári katonák rendszerben hátrálnak és elő-előtörnek. De hátrálnak és húzzák maguk után a középet is. És a szekerektől indulnak jobbra és balra a gyalog láncsások a két szárny felé. Csanád tudja, hogy ez az utolsó tartalék. Az íjasok most már nem számítanak.

– Indulunk. A besenyők kerüljenek előre. Én állok eléjük, te gyere utánuk szorosan.

Öklében a buzogány, és sarkát a ló oldalába nyomta. Azután hallotta a háta mögé sorakozó lovak dobogását. Visszafordult: mögötte a besenyő zászló. Buzogányával előre-mutatott:

– Utánam, legények.

Még látta, hogy a két szárny megállott, de Koppány úr derékhada a középet benyomta és mint az ék fűrődött a páncélos lovasság közé.

A domb aljába értek. Csanád felállott nyergében és elrikkantotta magát:

– Legények, hujjá-hiijj!

És ostorával teljes erővel rávágott lovára.

Egy rettenetes vijjogó ordítás volt a visszhang a háta megett.

– Hiiiiijj!

És a két zászló, mint a fergeteg, tombolva, ordítva, előre-szegzett kopjával vetette magát a horkai sereg jobb szárnyának oldalába. Az íjat elő se vették.

S ez a két pihent, friss zászló, a nyugati gyepű örökké tülekedő, harcra fegyelmezett zászlója, eldöntötte a csata sorsát: a horka jobb szárnyát az első roham elsodorta, szét-szórta, mint szél a polyvát, és Csanád már Koppány derékhadának oldalába harapta be magát. Legényei hideg nyugalommal dolgoztak most már a csákánnyal és dákossal, mert a hansági besenyőnek és mosonyi avarnak mestersége a harc, és a vérszag nem részegíti, de józanítja...

*

Koppány úr utolsó tartalékával a derékhad megett állott és egy dombról intézte a csatát. Amikor Csanád két zászlója lezúdult a hegyről és egy rohamra elseperte jobb szárnyát, elsötétedett a szeme, és minden vére a fejébe futott. A fogát csikorgatta:

– Megcsalt – és a besenyő bekére gondolt. Azután a csákányt lekasztotta a nyeregkápáról és megcsóválta:

– Utánam.

S a halálos elszánás nyugalmával vetette magát a derékhad közepébe. Nem igyekezett elhárítani Csanád oldalrohamát, nem próbálta meg a visszavonulást; tudta, hogy az már késő. És harcoló derékhada sietve nyitott utat Bulcsú maradékának, amikor csákányát csóválva közéjük ugrott, mellette hűséges emberei, mögötte a szilaj somogyi had válogatott zászlója.

... Ha keresztültörnén ez a roham a páncélosok vasfalát, még talán fordulna minden...

Ott, a páncélos sorok közepén nagy fehér lobogó. Benne vérpiros mezőben három fekete oroszlán.

S csákányát csóválva veszett ugrásokkal szinte dobta nehéz ménjét a vasfalba:

– Hiiiijj!

S a hosszú német pallosok csapása alatt lóról leforduló fekete legények, mielőtt meghaltak, késeikkel vágták el a bozontos csüdű német lovak lábainait.

A páncélosok megrettentek. A vasfalak egymás után szakadtak be, s a szakadáson, mint ék, fűrődik be a horka.

Csak azt a zászlót látja. Ott kell legyen István is.

– Hiiiijj, Somogy! Hiiiijj, Bulcsú népe!

Újabb emberfal hasad meg. És a zászló előtt már csupán egy sor páncélos lovas. Csak egyetlenegy sor már. Tízet se kell ugorjon a ló előre.

– Hiiiijj, Bulcsú népe!

S akkor Koppány jobb oldalán lefordul lováról Kál hadnagy, és valaki ordít:

– Koppány, héj!

A horka odapillant. Csanád, és nyomában a besenyők! Csanád kezében szeges buzogány. A horka megrándul, szemét elönti a vér, sarkantyúját mélyen vágja lova oldalába, s a ló nyikkanva szökik előre. Megcsóválja csákányát:

– Hiiiijj!

Vágtatva dübörögnek feléje a fazéksisakos svábok, mélyen a ló nyakára hajtott fejjel és előreszegezett hosszú láncsákkal; az élen szakállas Vecelin és bajor Hermán lovag fogják közre Gézafia Istvánt.

S szeme nem lát, és szájából üvöltő ordítás szakad ki. Csákánya a feje felett, és a lova előreszökik.

S akkor Koppányra teljes erővel csap le Vecelin úr hosszú, kétélű német pallosa.

A harcnak vége...

NEGYEDIK FEJEZET

Egy órával később Bács úr futó katonáktól tudta meg a harc végét és hogy Koppány elesett. Fordult és futott vissza a Duna felé.

Vecelin pedig előhozatta a pihent vezetékllovakat és egy szusszanás után indította az üldöző zászlókat a futók nyomán Zalába, Somogyba és Botond tartományába.

Ahol nem hódolnak: égesetek, akasszatok, kegyelmet nem adtok – parancsolta István úr. És thüringiai Altmann úr Zalavárra és nürnbergi Hermán Somogyvárra indultak páncélos zászlókkal, hogy a nagyúr birtokába vegyék a várakat és a Koppány, Kál és Bogát nemzetségek uradalmait.

Bács tartományára Csanád menjen – parancsolta tovább István.

De Csanád fejét csákánnyal verte bé egy somogyi legény,

hát helyette Csákfia Farkas meg Kurszánfia Solt ispán indultak a nemzetségi zászlókkal...

– Azután István úr tábornok szedetett és délután Fehérvárra indította a megmaradt sereget. Fáradtan lovagolt a sereg élén az urak között és az úton egyetlenegyszer szólott csak:

– Mondottam: karón száradjon a gyilkos. És a törvény parancsolja: a lázadó teste négyfelé vágassék! Úgy legyen!

Az urak nem értették, de Vecelin úr megértette:

– Te parancsolsz, nagyúr!

Fehérvárról Pósa várnagyot Esztergomba küldte a győzelem hírével és hogy ő is jön, mielőbb az üldözésből visszaszállingóznak a zászlók. Készüljön minden lakodalomra.

*

Másnap hajnalban Fehérvár piacán vérpadot ácsoltak a vári ácsok. És reggel István úr a piacra parancsolta a tiszteket és minden katonát és összedoboltatta a vár szolgáló népét meg a rabokat. Maga az urakkal a palotásház tornácáról nézte és hallgatta, ahogy a várbíró hangos szóval kiáltotta a sokaságnak:

– Törvény parancsolja: a lázadó teste négyfelé vágassék!

A hóhér pedig minden népek szeme láttára pallosával négyfelé vágta Tar Szerénd fiának, Koppány horkának halott testét.

És a várbíró akkor megint kiáltotta a sokaságnak:

– István úr parancsa: a gyilkos teste karón száradjon el. Egyik része Veszprém, más része Győr, harmad része Esztergom, feje pedig erdőelvi Fehérvárának kaputornyán karóra szúrassék. Minden népek okulására.

A hóhér négy bőrsákot vett elé és mindegyik zsákba egy-egy darabját gyömöszölte Koppány úr testének. De amikor utolsónak a fejét vette fel, az kiesett kezéből és legurult a vérpadról a piac földjére és tovagurult a palotásház tornáca elé.

S akkor a tornác könyöklőjén kihajolt Thüningiából való Wolfer comes és reaköpött Koppány fejére.

S látták ezt mind az urak és látták a katonák, és a vári népek sokasága mind látta ezt. Nagy, kegyetlen csend támadt, és sok embernek megsápadt az orcája. S nem volt egy moccanás sem seholy, és egyetlen hang nem hallatszott, még csak egy sóhajtás sem.

De akkor az urak közül bekötött fejű ember lépett elé, és a bekötött fejű ember Dobokafia Csanád úr volt. Wolfer comes elébe lépett, és döngött csizmája alatt a tornác deszkapallója. Megállott előtte és nézte egy szempillantásig a thüringiai, aki szembefordult véle. Azután azt mondta:

– Akinek fejére reáköptél, német, az Vérbulcsú horkának maradéka, akit a ti uratok féltiben királynak tisztelt, és maradéka Árpádfia Tarhosnak. És nekem atyámfia ez ember, és atyjafia István úrnak. Ezért eb vagy te, Wolfer.

És csizmájával hasba rúgta a thüringiai, hogy az átalasett a tornáckönyöklőn és elnyúlt a piac földjén, Koppány úr odagurult feje mellett éppen.

És látta ezt is a sokaság, látták a rabok és vári népek és a katonák is, és látták mind az urak, és látta István úr maga is. És mindenki meghallotta a szókat, amiket Csanád mondott. Mert csend volt, és nem volt egy moccanás sem.

Csanád úr pedig, akinek be volt kötve a feje, megfordult. S az urak mind némán adtak neki utat, hogy közöttük elhaladt és ment megállás nélkül a katonák házába, ahol szállása volt...

S akkor István úr is megfordult és szóköszönés nélkül ment bé a palotába. Az urak zavarodottan néztek utána, de nem mozdult senki...

*

... István Gyókát hívatta, az erdőelvi vajda bízott emberét:

A harcon ott voltál, láttad.

Megnyerted a harcon az országot, nagyúr.

– Csak a felét, még csak a felét, Gyóka... Köszönts a vajdát és mondj el neki mindent, amit láttál. Akit ígértem: lovat s rabot, megkapod a számtartó ispántól. Ajándékba adom, jó szívvel a vajdának. Érted? Nem a só árában, se az arany és ezüst árában. Ajándékul. S a só a szegedi révénél legyen, odaküldök érte idejében. S viszed Koppány úr fejét: száradjon karóhegyen a fehérvári kaputornyon. Így mondd a vajdának: aki lázad a magyar nagyúr ellen, karon szárad az, és varjú vájja ki a szemét annak... Köszöntöm atyámfiát.

Délebedre gyülekeztek az urak a palotásházban és várták István urat. A németek egymás közt sugdosódtak, dörmögtek, és haragos volt a képük. És nem volt közöttük Wolfer comes, a thüringiai.

Azután bejött István és leült az asztal fejéhez. Melléje jobb kézről Vecelin úr ült és bal kézről bajor Hermán lovag. És Csanád az asztal végére ült éppen, és melléje Alap, a mosonyi avar zászló hadnagya.

A német uraknak orcája haragos volt, és hogy ettek és ittak, sem vidámodtak fel, de még szinte sötétebben néztek maguk elé. István jól látta ezt, és pillantása sokszor kereste Csanádot, de hallgatott. Amikor vége felé jártak az ebédnek, Vecelin úrhoz fordult:

– Az Úristen akaratából nagy győzelmet vettünk tegnap, és a mai nap a pihenés és diadal napja, mégis a ti orcátok nem vidám, de haragos. Mondd, Vecelin, mi oka ennek?

Mintha várta volna mindenki a kérdést, a szemek Vecelin úrra fordultak. S Vecelin azonnal válaszolt:

– Úgy van, uram. A győzelmet megadta az Úr és a mi kardunk. A pogány lázadó halott, és te, uram, most valóban ura vagy ennek az országnak. De ma cudarul bántak Wolfer comesszel, aki éretted harcolt. Te is láttad, mi is mind, uram, és látták a népek és katonák is. És szégyenben maradt Wolfer és szégyenben mi urak mind, mert a cudarság mind ez ideig megtorlás nélkül maradt, és a megalázott comes nincsen közöttünk most. Nem lehet jókedvünk, amíg igazságot nem kapunk. Uram, te osztod az igazságot.

István szürke szeme villog. A szava éles, de nyugodtan komoly:

– Tudom: Wolfer kardja jó, bátor kard és jól szolgálta urát tegnap. De él, semmi baja. És nem baj az sem, hogy nincsen itt közöttetek most az én asztalomnál. Mert Wolfer úr elfelejtette, hogy vendége a magyar vezírnek. Csanád meg elfelejtette, hogy az igazságot én osztom a hadnagyok akaratával, nem ő. De az én szemem mást keres itt hiába, s kérдем tőletek, urak, mért hibázik az asztaltól besenyő Kurt beke. A halottak közt nem lelték, a sebesek közt sincsen. Feleljetek, ki tud róla? És te felelj mind előtt, Csanád.

Az utolsó szó élesen csattant István szájából, s az úr szürke szeme Csanádon. S Csanád egy szóval felelte:

– Felakasztattam.

A kupa felborult István előtt, ahogy felugrott székéről, és felugrott Vecelin úr is, és riadtan meredtek a szemek be-kötött fejű Csanádra, aki visszaneézett rájuk, és szájából vicsorogtak a fogak. S a döbönt csendben megbólintotta fejét:

– Úgy van. Felakasztattam, mert igazat mondott és nekem jót akart.

– Csanád! – István hangja fenyegetett. Vecelin pedig leült és azt mondta:

– Ittas bolond!

István is leült és ennyit szólt még:

– Beszélj!

Csanád kiitta borát:

– Bolond, ugye! Ittas, ugye! Igazad van, Vecelin. Mert bolond és ittas, aki a bizonyos jót elszalasztja, amikor márkában van. S parancsolod, uram, hogy beszéljek? Jó, te parancsolsz. Hát a besenyő tegnapelőtt azt mondotta; ezeké a jöttment németeké maholnap mind a kövér legelő, és a mi állatunk kiszorul a sátéra és a kopaszra. Mi vérezünk és éhezünk és fázunk és izzadunk, ők meg híznak és uraskodnak rajtunk. És azt is mondotta a besenyő: nem az a német a mi ellenségünk, aki a gypűn túl van, de az, aki itt bent a mi nyakunkra ült már. Ilyeneket mondott a besenyő, és nem-é te parancsoltál neki is, német Vecelin, és nem-é a tiéd a legjobb föld ott a Rábaközén? De halld tovább, uram, és te is, Vecelin. A besenyővel üzent Koppány úr nékem. Azt üzente: gondoljam meg, nem-é szép tartomány a Vecelin úré, mert bizony mondja, hogy gazdátlan lesz az, és ha akarom, az enyém. Hát, nagyúr, ezért akasztattam fel Kurt bekét, a besenyő zászló hadnagyát. De ha nem lettem volna bolond, és élne a besenyő, bizony mondom, ő ülne itt ma velem és Koppány úrral egy asztalnál, de egyetlen német sem ülne itt, se jókedvűen, se haragosan. És nem ülnél itt te sem, Gézafia István. Hát ezért halt meg a besenyő, és most mondd, német Vecelin, még egyszer a szemembe, hogy ittas bolond vagyok.

S Csanád felállott, kezében borral teli kupa. A házban csend, az orcák haloványak, és mindenki ötet nézi, riadt szemmel, aki ott áll az asztal végén, sárgán, sápadtan, és

homlokáról a kötés alól orcájára lassan fekete vér szivárog. Csanád felemeli a kupát:

– Iszom a győzelemre, akit az Úr adott...

Megtántorodott és az ajtóra meredt:

– Mi az?

Az ajtóban állott az esztergomi udvarispán, öreg Bikács úr. Sárosan és mocskosan, hajadonfővel, és szürke haja csapzott és izzadt, orcája, mint a fal.

– Mi az? – és mindenki az udvarispánt nézte. – Mi az?

Az pedig halk szóval jelentette, s a hangja reszketett:

– Taksonyfia Géza úr halott...

*

Az esztergomi palota kis hálózásában volt kiterítve a halott nagyúr.

Sarolt virrasztotta.

És virrasztotta Radla apátúr is, amióta csak az úr meghalt. Ült a nehéz tölgyfa széken és hallgatott és imádkozott némán.

És egyszer bejött bajor Gizella is; letérdelt az ágy elé és imádkozott. Azután kiment. És bejöttek a vári tisztek és mindenféle rendben való vári népek is. Megnézték a halott embert és mentek. Szó nélkül, némán, ahogy jöttek. Néme-lyikük keresztet is vetett.

És eljöttek a görög kőművesek is, akik a templomot építették volt; keresztet vetettek és elmentek. És végül eljött Anasztázus püspök is, minden papjaival, és ők is keresztet vetettek, imádságot mondtak és elmentek.

Csak Sarolt maradt ott és Radla apátúr. Ők ketten nem mozdultak.

A nagy palotásház pedig éjjel-nappal nyitva, és az asztal terítve.

S aki jött halottat látni, az ott áldomást evett és ivott. A kupák mindig tele voltak borral, és nem fogyott el a búzakalács, meg a hús és a szalonna, a sajt és a túró. Aki nem volt éhes és szomjas, az is evett egy falatot a kalácsból és ivott egy korty bort. Aki éhes volt, jóllakhatott, és aki az italt szerette, megittasodhatott. És a szegény nép batyuba rakta az ételt és korsócskában vitte haza a bort...

De Sarolt és a barát nem mozdultak a holt ember mellől.

S ott voltak a halott mellett akkor is, amikor sötét éccaká István jött bé a halottas házba. Csak úgy sárosan, porosán, ahogy a lóról leszállott, és vele jött Vecelin úr meg bekötött fejű Csanád.

Némán köszöntek.

És Radla úr szó nélkül bólintott.

Sarolt felállott:

– Látod... Meghalt...

István odalépett az ágyhoz és hosszasan nézte a halottat. Szót se szólt. Könnyet se ejtett. Csak nézte, nézte.

Sarolt pedig megint csak lekuporodott a párnás kisszékre, a nagyúr ágya mellett. Halkan, száraz szóval mondta:

– Hogy híre jött a harcnak és hogy Koppány meghalt, még élt. Még megértette a szót, de már nem beszélt. Azután meghalt... Éjfél táján... A kakasok kukorékolnak... És itt volt Radla... Ő fogta le a szemét...

István megfordult. Anyját nézte, akinek a szeme száraz volt most. Száraz, mint a kiszikkadt forrás...

S akkor odaléptek a halottas ágyhoz Vecelin úr meg Csanád. És Vecelin úr letérdelt az ágy elé, két kezét összetette és imádkozott. Csanád úr pedig lehajolt ura kezéhez, aki a takarón nyugodott, és megcsókolta. És senki egy szót nem beszélt többet, és olyan súlyos volt a csendesség, hogy mindnek vállát megrokkantotta és fejét meghajította...

Azután István megrázta magát. Kiegyenesedett és körülpillantott a házban. S intett az apátúrnak:

– Hívd a püspököt.

És Vecelinhez fordult:

– Szólítsd bajor Gizellát.

És Csanádnak szólt:

– Az udvarispán jöjjön. Mind jöttek a palotásházba. Holnap temetünk...

... S jött az udvarispán, jött Anasztázus püspök, és jött bajor Gizella is a palotásházba. S az asztalfőre István ült, melléje Sarolt.

– Üljetek le – szólott az úr –, üljetek le. Tegnap nagy győzelem hírért küldöttem Géza úrnak, és a parancsot, hogy készüljön minden lakodalomra. És most hívatlak, hogy táncskozzunk a nagyúr temetésiről.

–Te parancsolsz – mondta vén Bikács udvarispán.

Mind bólintottak komolyan, és István sorba nézett mindenkit:

– Kérdem hát, ti mondjátok: hogy illik temetni ország urát?

Vén Bikács úr megrázta fejét:

– Én azt nem tudhatom, uram. Láttam temetni Taksony urat, és az nagyságos temetés volt ott a Duna mellett, a Csepeli-szigetnél. Ott volt a nemzetségek jó része, és fegyveresen, lóháton a had. De akkor más hiten voltunk. Akkor a táltosok temettek, akiket elűztél, és ma, gondolom, a papok temetnek, akiket befogadtál a táltosok helyébe. Én nem tudhatom hát. Őket kérdezd.

És Vecelin úr szólott:

– A németek császáriját a legnagyobb templomban ravalozzák fel az oltár előtt. És az egész templomot fekete posztóval borítják, s éjjel-nappal égnek a gyertyák. A ravalalt páncélos urak strázsáljak: hercegek és grófok és bárók és lovagok felváltva, és a templomba viszik minden országok és tartományok és városok címereit, és kitűzik a zászlókat, amiket csatákon nyert a császár. És felváltva éjjel-nappal imádkoznak minden oltárnál a papok. A temetéskor pedig ott vannak az országok minden rendei: az érsekek és püspökök, a főurak és nemesek, a városok küldöttei és a céhek, meg a földművesek és pásztornépek. És a papok énekelik a halottaséneket, amikor a koporsót leeresztik a templom kriptájába. És minden templomok minden harangjai megkondulnak akkor. Így temetik a császárt és ilyenformán a kisebb urakat is, a hercegeket, grófokat...

István hallgatta Vecelin urat moccanás nélkül, figyelmesen és azt mondta:

– Így temessétek el a magyarok urát!

De Anasztázius püspök csendesesen ingatta fejét jobbra-balra:

– Nem lehet, nagyúr!

– Miért? Itt a templom, akit ő épített, és illik, hogy annak kriptájába ő kerüljön elsőnek.

– Mégsem lehet.

– S itt vagy te, aki idefutottál, és ő adott neked hajlékot és ellátást és püspökséget, és itt van a többi pap mind, aki az ő kenyérére ette és az ő kegyelméből szolgálhatja az Uristent.

– Mégsem lehet.

– És a templomban a ravatalát strázsálhatja mind a német comes, akinek ő adott földet és kincseket, és teleakasztjuk a templomot zászlókkal, akiket diadalmas csatákon nyert ő és az elődök. Tudhassátok, urak: van ott itáliai zászló és görög zászló és fölösen német zászló...

– Mégsem lehet, nagyúr!

– Miért nem, püspök?

– Mert Géza urat nem temetheti el keresztény pap, és testét nem fogadhatja be megszentelt keresztény templom...

István úr orcája megsötétedett, és a hangja felcsattant:

– Ki tilthatja azt, ha én parancsolom?

Anasztázius felállott:

– Én, uram! Én, a földönfutó koldus, aki Géza úr kegyelméből kaptam fedelet és élelmet és püspökséget. Én tiltom meg neked, hogy a templomban ravataloztasd és kriptájába temettesd Géza urat, aki, tudhatod, nagyúr, pogány volt...

Istvánnak mind a két ökle az asztalon. Nézte a püspököt. Azután anyjához fordult és tikkadt hangon kérdezte:

– Tudtad-é ezt, anyám?

– Tudtam, fiam.

– S túrted? E Csehországból kivetett kóborló koldusnak túrted? Engedelmeskedtél neki te, erdőelvi Sarolt?

– Túrtem. És engedelmeskedtem.

– Hagytad, hogy megharapjon ez eb, akit hizlaltál? És nem korbácsoltad meg?

Fenyegető volt a hang, mint a ragadozó vad mordulása, mielőtt prédájára ugrik. Aggódó szemek néztek reá és leselkedők és haragos szemek is. De Sarolt hangja erős volt most, amikor fiának felelt, és a szeme szigorú:

– Hagytam. És nem korbácsoltam. Teéretted hagytam, István, tudhatod. Mindent csak teéretted...

Mozdulatlan csend. István szeme sorba járta a reá meredő arcokat és megállott bajor Gizellánál. Sokáig nézte a szép, okos fejét és a hidegen sugárzó kék szemeket. Azután Csánádnak szólt, és a hangja fáradt:

– Tölts bort. Megszomjaztam.

Kiitta a kupát fenéig és megrázkódott. És már hidegen kemény volt az orcája és szegletes, és a szava is hideg és kemény:

– Jól van, anyám. Te akartad így ezt is. S bajor Gizellához fordult:

– Hercegnő! Egy hét múlva megtartjuk a lakodalmat. Úgy készülj. Hallod, Vecelin és te is, püspök úr. Anyám, egy hét múlva.

– És a nagyúr temetése? – kérdezte Radla.

– Mi gondod azzal néked, barát? Tudhatod: pogány volt...

*

Géza úr halott testét még azon az éccakán szekéren indították Pest alá, a Dunához. Eltemették apja mellé, régi magyar szokás szerint, mint Taksony urat egykoron. Bikács ispán tudta, hogyan; ő ott volt azon a temetésen is. A halottat elkísérte Sarolt és elkísérte utolsó útjára Vecelin úr is, meg Csanád a besenyő zászlóval. És elkísérte Radla apátúr is.

És más senki.

*

Esztergomban minden a lakodalomra készült már akkor a nagyúr parancsából; másra nem volt gondja senkinek.

S egy hét múlva megvolt a lakodalom. A templomban Anasztázius püspök úr kötötte össze Gézafia István úr kezét bajorországi Gizella hercegnő kezével, aki Ottó császárnak atyjafia. S a harang zúgott-zengett a toronyban, és a papok és klerikusok énekeltek. És a lovagok kivonták kardjukat, és a vár piacán ünneplőbe öltözött sokaság közé két marékkal szórták az apró ezüst pénzt a számtartó ispán tisztjei...

A lakodalom után Sarolt elbúcsúzott fiától és menyétől. Géza úr még életében nekiadta volt a csepeli majort, odaköltözött most az özvegy. Ott közelebb lehet halott urához is...

És elbúcsúzott István úrtól Csanád.

– Te is itthagysz? Éppen te?

– Megyek, uram. Jobb lesz így. Itt más világ kezdődik most, hogy Géza úr meghalt. Nem nekem való világ. Tudhatod. Most nem nekem való...

– S hová áll az eszed? Hová készülsz?

– Ajtony úr régen csalogat a serege élire.

István elmosolyodott, azután csak megölelte Csanádot, és kicsit keserű volt a szava, amikor mondta:

– Igazad lehet. Menj. A te nyakadban nincsen járom. Szabad vagy. De azért én sem felejték, Csanád, Tudd meg: én hűséges vagyok hozzád, amég csak élek, mert te is hűséges vagy hozzám, tudom. Hát csak menj...

*

... De amikor Gyóka vezír beszámolt a vajdának erdőelvi Fehérváron az ő útjáról és odagurította a bőrszákból Koppány úr fejét, a vajda orcája megsötétedett. Sokáig nézte a horka piszkos, véres, rothadó fejét, azután mondta:

– Tedd vissza a zsákba. És temettesd el szépen valahol a víz mellett. Mélyre ássad, ne csúfolhassa meg valami kóbor eb. Vitéz ember volt, csatában esett el.

1934